

יששכר רוזן-צבי "הרפורמה בסדר הדין האזרחי - מורה נבוכים"

יששכר רוזן-צבי "הרפורמה בסדר הדין האזרחי - מורה נבוכים", הוצאת נבו, 2021, 663 עמ'

עם תחילת שנת 2021, נכנסו לתוקפן תקנות סדר הדין האזרחי שחוללו מהפך משמעותי בדרך בה אמורים להתנהל משפטים אזרחיים במדינת ישראל. במהפך זה מטפל הספר שלפנינו.

הפרק הראשון עוסק רבות בעקרונות יסוד של הרפורמה ומטרות התקנות. אלו מנוסחות בצורה של 'סטנדרטים' (נוסחים כלליים ומופשטים הניתנים לפרשנות יצירתית ושיקול דעת שיפוטי רחב). הן מבקשות כי ההליך יהיה הוגן וראוי ויביא לתוצאה נכונה וצודקת. בין השאר עליו להיות נגיש לציבור, שוויוני, מידתי, יעיל, להסתיים במהירות סבירה, ושאר מטרות שאין מי שיחלוק עליהן.

יש חשיבות רבה לעקרונות אלו בגלל צמצומן של התקנות. בתקנות החדשות יש מאה שמונים סעיפים לעומת חמש מאות שלושים ושניים סעיפים בתקנות הישנות. מספר המלים הוא כעשרים אלף לעומת כשבעים אלף בתקנות הקודמות. דהיינו, התקנות החדשות מכילות כשליש מהקודמות. ממילא יש מקרים רבים שהוסדרו תחת כנפי התקנות הישנות שכיום ינוהלו על ידי בית המשפט, מעבר לכך, לדעת רבים עברה מערכת המשפט הישראלית שינוי עם השנים. ממערכת המבקשת

לברר את האמת בהליך אדוורסרי, עברה זו למערכת המבקשת בעיקר לפתור וליישב סכסוכים תוך מתן כוח לשופט לעשות כן.

התוצאה היא שבית המשפט יצטרך להסתמך על עקרונות היסוד ומטרותיהם. אולם כפי שמציין בצדק רוזן-צבי, מטרות אלו עומדות במתח ולעתים אף בסתירה. הליך יעיל ומהיר נשען לעתים על צדדים בעלי אמצעים והשאיפה לשוויון פוגעת בצדק לא אחת. ניתן להתווכח מהו המרכיב החשוב יותר, אולם רוזן צבי נשאר כאן נאמן לפרסומיו בשלל מקומות. לשיטתו, ערך השוויון בין הצדדים לסכסוך חשוב יותר מכל שאר הערכים. ומה פוגע בשוויון (לדעתו)? בעיקר ההבדלים הכלכליים בין הצדדים. ממילא יש למנוע כי אלו יקבעו את תוצאות המשפט.

לדעת רבים עברה מערכת המשפט הישראלית שינוי עם השנים. ממערכת המבקשת לברר את האמת בהליך אדוורסרי, עברה זו למערכת המבקשת בעיקר לפתור וליישב סכסוכים תוך מתן כוח לשופט לעשות כן.

בהמשך לדינונו בעקרונות הכלליים, הספר עוסק בכל ההליכים האזרחיים. הוא מתחיל בסמכות המקומית, עובר לכתבי הטענות, הדיון המקדמי, שאלונים, קדם המשפט, מומחים וסעדים זמניים, ועד לערעור. בכל פרק ופרק הוא מציג את התקנות הרלוונטיות, את השאלות שנשארו בעיון, ואת דעתו על הפירוש הנכון של התקנות. הוא מְפַרְשֵׁן את התקנות גם כאשר לא היה שינוי כלשהו מהמצב הקיים, וכך יכול הקורא בדרך כלל להתבסס על הספר לבדו.

אחד היתרונות בספר הוא מתן בסיס אינטלקטואלי רחב יותר להליכים טכניים. כך למשל הספר לא רק מתאר כיצד ניתן לערער. הוא גם מסביר בפירוט את ההנמקות לזכות ערעור הכוללות אפשרות תיקון טעויות שיפוטיות, שיפור החלטות הערכאות הדיוניות, יצירת תקדימים, וחיזוק אמון הציבור. במקביל מובאות כמובן גם בעיותיו של מוסד הערעור הכוללות עלויות גבוהות, עיכוב ההליך, ולעתים הנצחת הטעויות. תוספת עיונית זו מקנה לניתוחיו של רוזן-צבי מעין שאר רוח שאיננה תמיד קיימת בספרי משפט.

כאשר התקנות לא נראות לו כנכונות, הוא איננו מהסס לומר זאת ולהסביר את דבריו. כך לא נחה דעתו מצמצומה של הסמכות המקומית. בעוד בתקנות הישנות היו חמש חלופות לתביעה, קוצצו אלו בתקנות החדשות לשלוש (מקום מגוריו או עסקו של הנתבע, או מקום המעשה או המחדל שבשלו תובעים). לטענתו יש פה פגיעה בתובעים החלשים יותר שגמישותם בתביעה נפגעת. נאמן לשיטתו להגן על דלי-האמצעים, מבקש הוא כי בתי המשפט יעלו את עניין הסמכות גם ביוזמתם. שוב, כדי למנוע יתרונות לא מוצדקים. אפשר להתווכח על דעתו שכן לפעמים הנתבעים הם החלשים, כגון בעל עסק קטן המתקשה לשרוד, אך דעתו ברורה.

משום מה לא כל נושאי התקנות הוכנסו לספר. הספר איננו עוסק באמצאה לחו"ל למרות קיומו של פרק מיוחד ומפורט על המצאות. יש לכך חשיבות משום שזהו אחד הנושאים שבהם ההלכה שונתה מהותית בשנים האחרונות. היום קל יותר להמציא כתב טענות מחוץ למדינה מאשר בעבר. אין גם התייחסות להוצאות למרות שגם בתחום זה חל שינוי. בעוד בתקנות הקודמות נאמר כי בית המשפט יחליט אם לתת הוצאות אם לאו (תקנה 511), הרי בתקנות החדשות נקבע כי הכלל הוא פסיקת הוצאות אלא אם כן מטעמים מיוחדים ייקבע שלא לחייב בהוצאות. אציין שנראה שדווקא סעיף זה יכול להרתיע מאוד תובעים חלשים שיחששו מהוצאות, וחשוב היה לעסוק בו. גם הפרקים העוסקים בדיון, דיון מהיר, ועדים אינם נכללים בו. אין לכך כל הסבר ברור, ונקווה שאלו יוספו במהדורות הבאות של הספר שבוודאי יצאו לאור בעתיד.

פרופסור יששכר רוזן-צבי הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטת תל-אביב המתמחה בין השאר בסדר הדין האזרחי. הספר הנוכחי ממשיך את ספרו הקודם בתחום (ההליך האזרחי) שיצא אף הוא בהוצאת "נבו" (בשנת 2015). נציין שרוזן-צבי לא תמך ברפורמה. ההיפך הוא. הוא כינה אותה

כאשר התקנות לא נראות לו כנכונות, הוא איננו מהסס לומר זאת ולהסביר את דבריו. כך לא נחה דעתו מצמצומה של הסמכות המקומית.

נאמן לשיטתו להגן על דלי-האמצעים, מבקש הוא כי בתי המשפט יעלו את עניין הסמכות גם ביוזמתם.

'מיותרת ומזיקה' וטען שתגרום לאי-צדק, חוסר יעילות ופגיעה בשוויון. אולם כשיצאה לפועל, והפכה לעובדה מוגמרת הוציא לאור את ספרו זה.

הספר מצטרף לספרות המאוד לא ארוכה של ספרים ומאמרים העוסקים בתקנות סדר הדין החדשות. מומלץ לכל העוסקים בסדר הדין האזרחי. למעשה, לכל אלה העוסקים במשפט אזרחי.